

İSLAMİ FİNANS ÜRÜNLERİNİN ÇEŞİTLENDİRİLMESİ

“Finansal ürünlerin ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi ihtiyacı, endüstrinin gelişimi için önemli bir mihenk noktası olarak ortaya çıkmaktadır.”

Son on yıl içinde İslami finans sektörünün büyümesi istikrarlı ve konvansiyonel finans sektörü ile kıyaslandığında nispeten hızlı olmuştur. Başlangıçta konvansiyonel finans sektörünün sadece Müslümanlara yönelik bir bileşeni olarak görülen İslami Finans küreselleşerek çeşitlendirilmiş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu süreçte, İslami finans ürünlerinin konvansiyonel finans ürünlerinin bir uyarlaması olduğu eleştirileri getirilmiştir. Bu kapsamda, finansal ürünlerin ve hizmetlerin, İslami finansın temel değerlerine uygun şekilde, çeşitlendirilmesi ihtiyacı endüstrinin gelişimi için önemli bir mihenk noktası olarak ortaya çıkmıştır.

Konunun önemi göz önüne alınarak, İSEDAK Mali İşbirliği Çalışma Grubu'nun 9. Toplantısı 26 Ekim 2017 tarihinde “İslami Finans Ürünlerinin Çeşitlendirilmesi” temasıyla Ankara’da düzenlenecektir. Toplantıya özel olarak, bir araştırma raporu hazırlanmıştır. Bahse konu araştırma raporuna (<http://ebook.comcec.org>) adresinden ulaşılabilmektedir.

Çalışmanın Amacı ve İçeriği

Araştırmanın temel amacı; ulusal ve küresel düzeyde kullanılan mevcut İslami finansal ürünler ve hizmetlerin analiz edilmesi ve İslami finansal ürünlerin çeşitlendirilmesi sürecinde karşılaşılan başlıca zorluklar ve alınan dersler saptanarak, ülkeler arasındaki farklı yaklaşım ve uygulamaları da göz önüne alarak, İslami finansal ürünlerin çeşitlendirilmesi için politika önerilerinde bulunmaktır.

Çalışma kapsamında Bangladeş, Bahreyn, Endonezya, Malezya, Nijerya, Pakistan, Sudan, Türkiye, Umman ve İngiltere vaka analizi olarak ele alınmış ve bu ülkelerdeki İslami Finansal ürün çeşitliliği detaylı şekilde analiz edilmiştir.

Raporun Bazı Önemli Bulguları

- İslami Finans sektörünün 2016 yılsonu toplam büyüklüğü 1,89 trilyon ABD Doları olarak tahmin edilmektedir. Son yıllarda sektörün büyümesindeki yavaşlamanın temel sebebi olarak; düşük enerji fiyatları ve ekonomik gelişmeler, jeopolitik karışıklıklar ve birçok önemli İslami finans piyasasında gözlemlenen ulusal para birimlerindeki değer kayıpları gösterilmektedir.
- Coğrafi dağılım olarak, İslami finans 90 ülkeye yayılmış olup İslami Bankacılık segmenti sektöre hâkim durumdadır. 2016 yılsonu itibariyle İslami Bankacılık sektörünün finansal piyasa içinde sistemik öneme (%15 veya daha fazla pay) sahip olduğu ülke sayısı 12¹ ye çıkmıştır. İran ve Sudan İslami bankacılık sistemini tam olarak benimsemişlerdir.
- İslami finans doğası gereği Mudaraba ve Müşareke gibi varlığa dayalı risk paylaşım ürünlerini temel almaktadır. İslami Finansın, finansal açıdan son zamanlarda kırılğan olan geleneksel finans sektöründen daha istikrarlı olduğu belirtilmektedir.
- İslami finans sektörünün alt segmentlerinde kullanılan diğer yaygın ürünler ise Wakala, İcare, Murabaha, Salam, İsitisn’a, Teverruk ve Karz-ı Hasen, Wadiah, Hiba ve Vakıf gibi destek sözleşmeleridir.

¹ İran, Sudan, Brunei, Suudi Arabistan, Kuveyt, Yemen, Katar, Malezya, BAE, Bangladeş, Cibuti, Ürdün.

Analize Konu Ülkelere İlişkin Bazı Bulgular

- Nijerya'nın İslami finans sektöründeki yüksek büyüme potansiyelini gerçekleştirmek için finansal mimarisini geliştirmesi gerekmektedir. Nijerya'da sektörde yaygın olarak kullanılan finansman modeli Karz-ı Hasen, Murabaha, Mudaraba ve İcare'dir.
- Endonezya sahip olduğu Müslüman nüfusu ile sektörün gelişimi açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır. Murabaha İslami bankacılıkta en çok kullanılan ürün olup sermaye piyasasında kullanılan en yaygın ürünler ise İcare ve Mudaraba, takaful sektöründe ise Tabarru', Wakalah bil Ujrah, Mudaraba ve Mudaraba Mushtarakah sözleşmeleridir.
- Pakistan'da İslami bankacılık 2003 yılında başlamış olmakla birlikte Pakistan İslami finans endüstrisinde önemli bir ülke durumdadır. Sektördeki yaygın finansman modeli Azalan Müşareke ve Mudaraba'ya dayanmaktadır.
- Sudan tamamen İslami bankacılık sistemi uygulayan iki ülkeden birisidir. Murabaha, Müşareke ve Muqawalah İslami Bankacılık segmentinde kullanılan en yaygın ürünlerdir. Sermaye piyasalarında sabit getirili sukuk ürünleri Kamu Müşareke Sertifikaları, Kamu Yatırım Sertifikaları, Takaful sektöründe ise Wakalah ve Mudaraba modelleri kullanılmaktadır.
- Türkiye'de İslami bankacılığın piyasa payı ve sukuk ihraçları artmaktadır. Bankacılıkta Murabaha temelli ürünler egemendir. Sermaye piyasalarında kamu kira sertifikası ihraçları yoğun olarak kullanılmakta iken özel sektör kira sertifikası ihracı sınırlıdır. Takaful ise yeni gelişen bir sektördür.
- Bangladeş'te İslami bankacılık sektörü son yıllarda varlık, mevduat, yatırım ve öz sermaye açısından sürekli bir büyüme yaşamaktadır. İslami bankacılıkta yaygın olarak kullanılan ürünler Bai-Murabaha, Bai-Muajjal, Karz-ı Hasen, İcare-bil-Bai ve Sirkatul Melk kapsamında taksitli satın almadır. İslami sermaye piyasaları yüksek bir potansiyel barındırmakla birlikte özel sektör ve düzenleyici otoriteler tarafından desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Takaful sektöründe Mudaraba, Wakalah ve Mudaraba-Wakalah modelleri kullanılmaktadır.
- Umman'da İslami bankacılık 2012 yılında başlamakla birlikte %10,2 gibi dikkate değer bir paya ulaşmıştır. İslami bankacılıkta en yaygın ürünler Murabaha, İjarah ve Azalan Müşarekedir. 2013 yılında 31 şirketten oluşan Muskat Menkul Kıymetler Şeriat Endeksi yayınlanmıştır. Takaful sektörü henüz başlangıç aşamasındadır.
- Malezya İslami finans piyasası, İslami bankacılık, İslami sermaye piyasaları ve takaful segmentleri açısından sunulan ürünler bağlamında çok yönlü bir pazar olarak nitelendirilmektedir. Bu pazar çeşitliliği pazardaki farklı paydaşların ve hissedarların ihtiyaçlarına hizmet eden çok geniş bir yelpazede ürün ve araç çeşitliliği sağlamaktadır.
- Bahreyn güçlü devlet desteği ve uzmanlaşmış İslami finansal kuruluşları ile İslami finans sektörü açısından önemli bir merkez olmaya başlamıştır. İslami bankacılık ve İslami sermaye piyasaları açısından zengin bir ürün çeşitliliği sunmaktadır. Takaful segmentinde hızlı bir büyüme yaşanmaktadır. Bu segmentte en yaygın kullanılan ürünler Aile Takaful ve Genel Takaful'dur.

İslami Finansal Ürünlerin Çeşitlendirilmesinde Karşılaşılan Başlıca Zorluklar

- Son yıllarda sektörde yaşanan dikkate değer büyümeye rağmen sektör ürün çeşitlendirmesi hususunda dikkate değer sorunlar ile yüzleşmektedir:
 - Gelişmiş insan kaynağı eksikliği,
 - Bölgeler arasındaki fıkıh yaklaşımı farklılıkları
 - Finansal inovasyonu destekleyecek yasal çerçevenin bulunmayışı
 - İslami finansal ürünler hakkındaki yetersiz farkındalık
 - Risk-paylaşımına dayalı ürünlerin teşviki
 - Finansal teknolojilere uyum

İslam Ülkeleri İçin Tavsiyeler

1. İslami Finansın gelişimini destekleyen etkin bir düzenleyici ortamın yaratılması,
2. Konvansiyonel finansal ürünlerin İslami finansa uyarlanması yerine risk paylaşımına dayalı ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi ve tanıtılması
3. Farklı yaklaşımlar arasındaki fıkıh standartları ve politikalarının yakınlaştırılmasının sağlanması
4. İslami finansın düşük gelirli gruplara ulaşımını artırması
5. İslami finans alanında beşeri sermayenin ve finansal okuryazarlığın artırılması